

De verfstoffenhandel in context. Het voorbeeld Hafkenscheid

Ernst Homburg, Universiteit Maastricht, Haarlem 15 maart 2018

Woorden van dank aan

- Ineke Pey, voor 35 jaar samenwerking en vriendschap
- de nagedachtenis van Johan de Vlieger (1918-1995), die mij een grote boeken- en artikelencollectie over verfstoffen schonk
- Herman Voogd van Teylers Museum voor het regelen van de prachtige foto's
- het team van Uitgeverij Vantilt

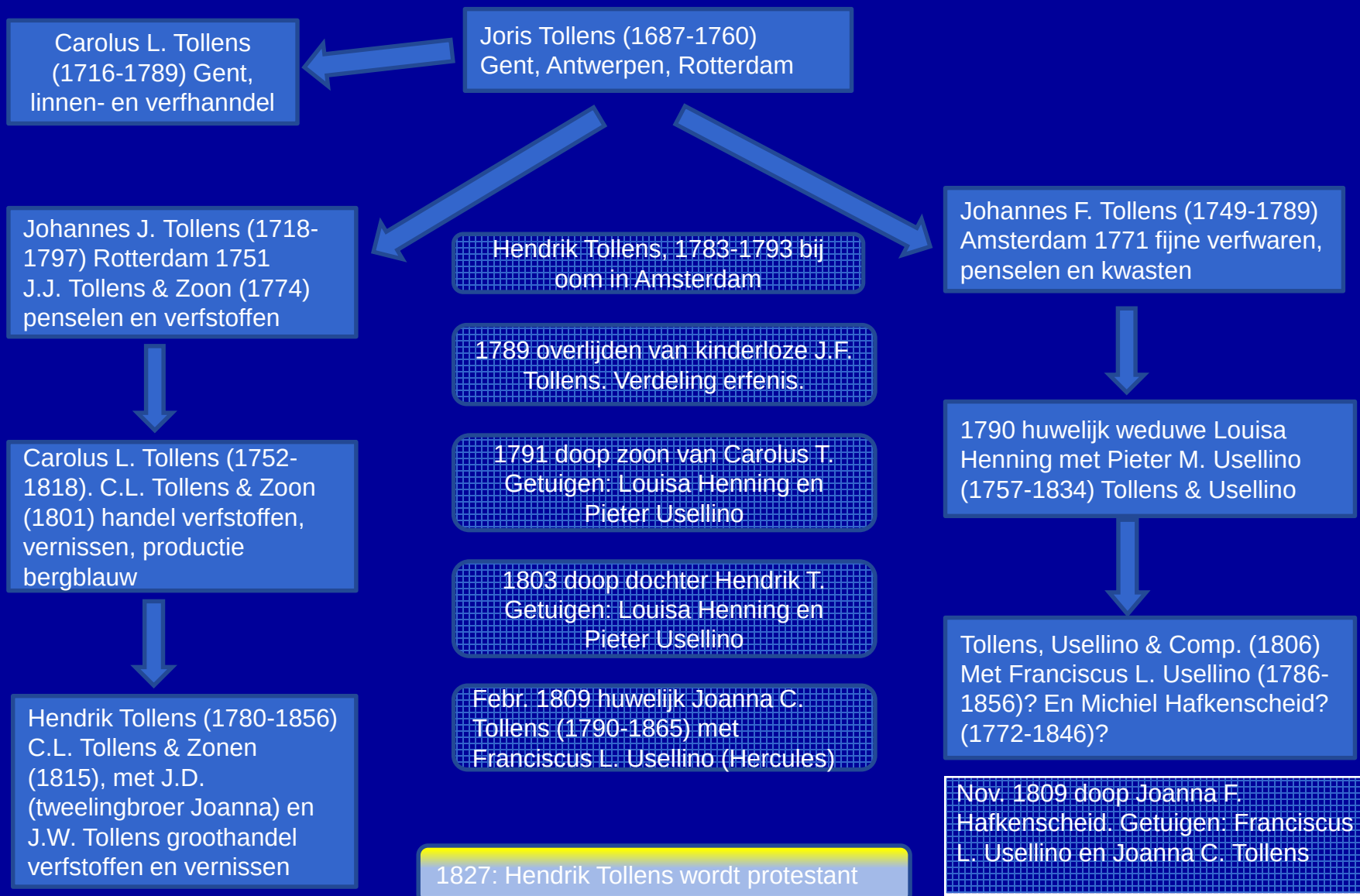

Inhoud

- (1) Het voorbeeld
Hafkenscheid
- (2) De veranderende
omgeving van de
verhandel
- (3) Soorten
verhandelaren
- (4) De collectie
- *N.B. het experts dilemma*

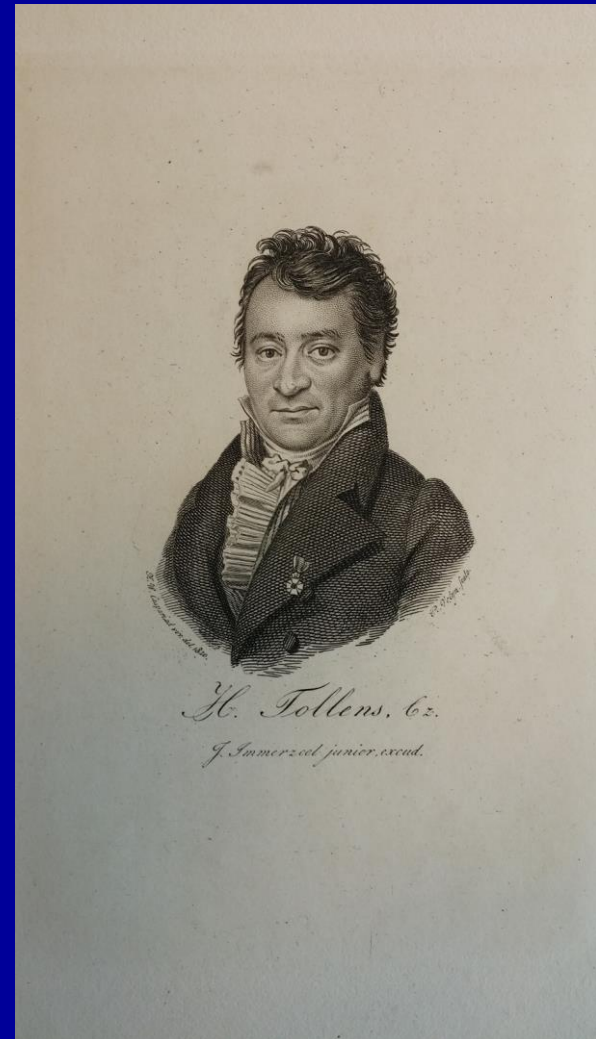
(1) Tollens, Usellino, Hafkenscheid

Tollens: Rotterdam

- 1832 C.L. Tollens & Zonen >> Tollens & Zoon
grossiers in verfwaren. Beginnen ook een bescheiden vernisproductie.
- 1839 Tollens & Comp. In 1841 komt a.s. schoonzoon C.L. Kolff in de zaak. 1845 Hendrik Tollens trekt zich. Familie Kolff verder.
- 1858 Tollens & Comp. bouwt vernisfabriek in Kralingen. Eerst naast groothandel, later steeds meer fabricant.
- 1941 nieuwe, grote verffabriek Tollens in Overschie. 1960 NV.
- 1980s Breda >> Lafarge >> PPG

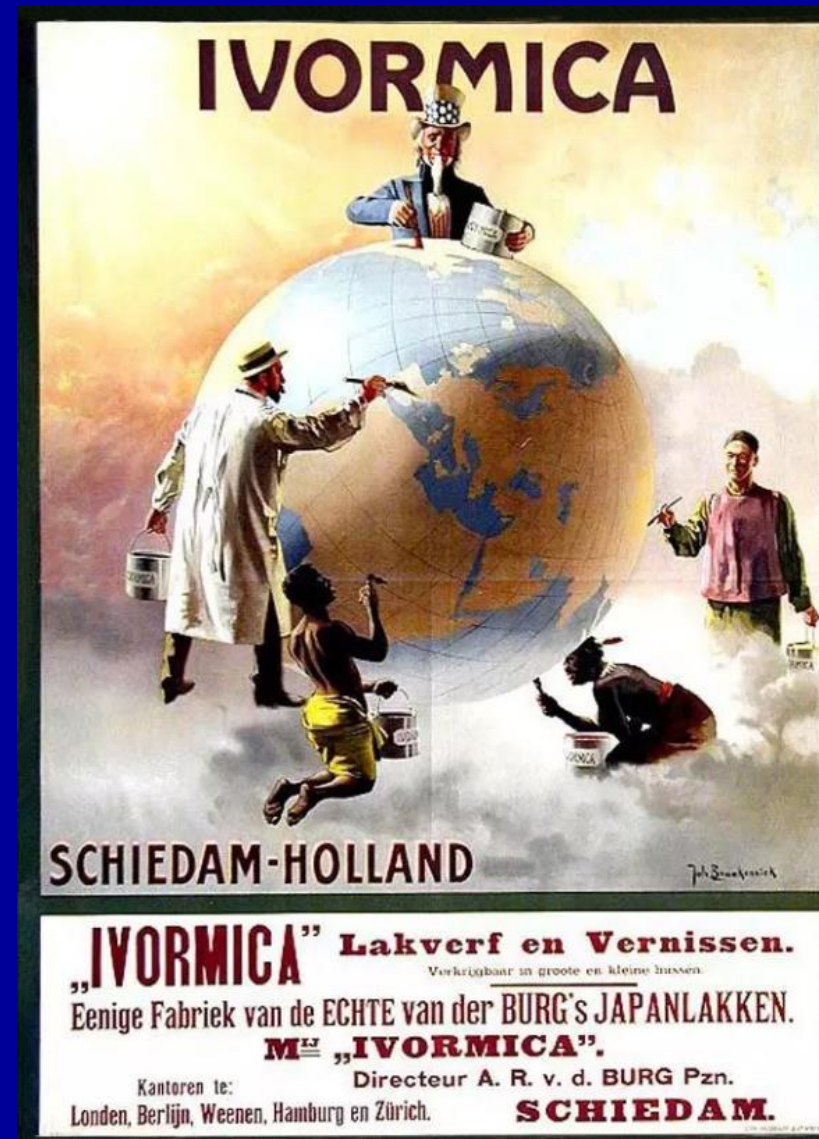
Evolutie: handel > vernis > verf

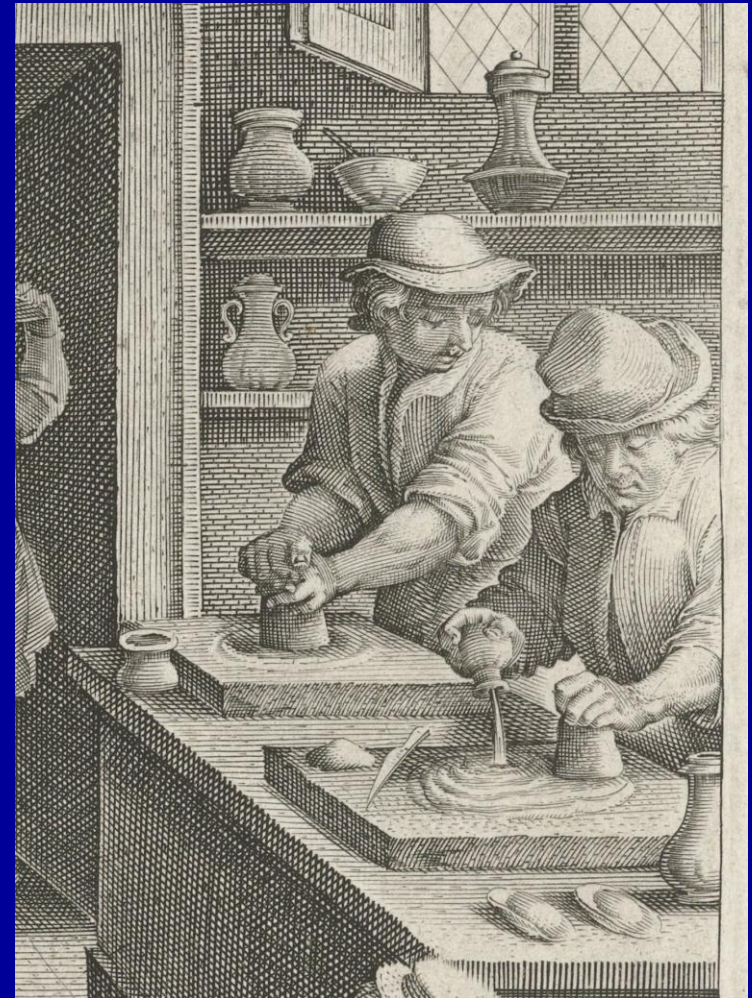
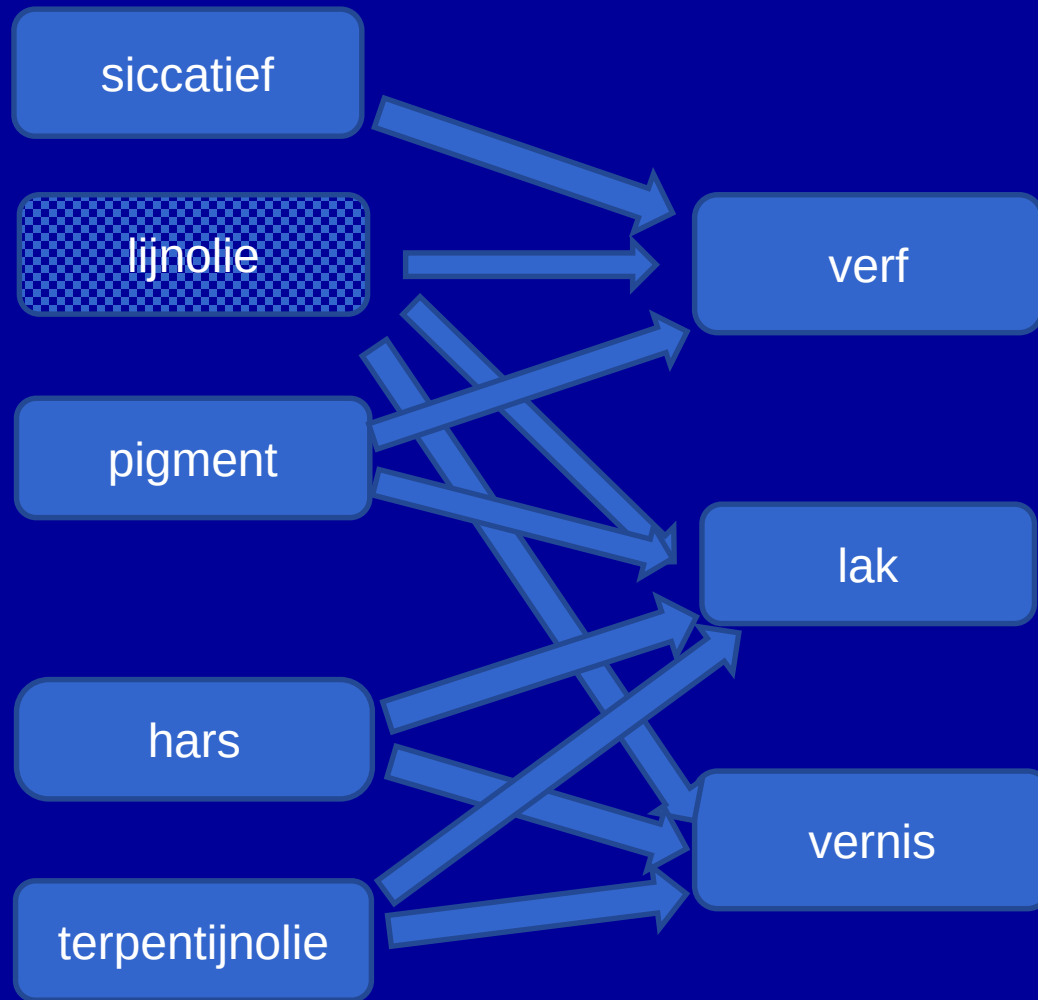
M. Hafkenscheid & Zoon: Amsterdam

- 1820s Michiel Hafkenscheid, 1826-1828 fa. M. Hafkenscheid & Zoon
- Handelaar in verfwaren. Vader en zoon Usellino gaan aan het Rokin verder.
- 1833-1835 grote aankopen + bouw pakhuis > winkel + groothandel. Michiel Hafkenscheid (1772-1846)
- 1846-1877 Antonius H. Hafkenscheid; 1877-1893 Andreas Smits (schoonzoon); 1893-1922 Anton Smits. Groothandel te Amsterdam: droge en bereide verven, lakken en vernissen, terpentijnolie, kwasten, penselen, e.d. (tot 1957)
- 1920-1925 fabriekje in Nijmegen: verfmengen; Japanlakken > **vd BURG** >>
- 1927 verkoop aan Ivormica >> Veveo >> Schoen >> Sigma >> PPG

Evolutie: winkel > groothandel > verkoopdienst

(2) De (veranderende) verfhandel

Delpher verkenning

Problemen: (1) termen veranderen: verf = gemalen pigment; = kleurstof en chemisch pigment; = gerede verf; (2) brand etc. in vele kranten > dubbeltellingen. Kortom: niet meer dan eerste indruk.

>> Engelse importen gaan hieraan vooraf !!

Periode	vernisstoker*	vernisfabriek*	lakfabriek*	verffabriek*
1820-1829				1
1830-1839	1	1		0
1840-1849	11	3		1
1850-1859	22	8	4	5
1860-1869	50	14	20	0
1870-1879	33	33	38	11
1880-1889	97	72	67	54
1890-1899	115	130	83	157

Lak- en vernisfabrieken

(schatting – statistiek + Delpher details – probleem onbetrouwbare gedenkboeken !)

(eerst vaak maar 1-3 arbeiders; pas vanaf ca. 1875 grote fabrieken)

Jaar	schatting	belasting
1800	7	
1820	6	
1850	21	53
1860	31	57
1871	45	
1878		70
1890		75

Soorten oprichters

- Schilders (Waterloo, Molijn; Vreedenburg; Vettewinkel; Savry; Varrosieau; Sikkens; Schreuder)
- Kooplieden / groothandelaren (Van Klaveren; Tollens; van Beugen; Sander)
- Chemisten en drogisten (Ruitinga; Woltman; Hesterman; van Son; Levy Finger; Lechler; van Wijhe)

>> *vervangt vernisproductie door de schilder (1819)*

meeder, volgens Notitie; daags voor en op den verkoopdag te zien.
§ § § CORNELIS WATERLOO en Zoonen, Mr. Schilders en Konst-Fabric-
§ § queuren in Lakken en Vernissen, in de nieuwe Lelystraat by de 3de dwars-
§ straat, te Amsterdam, adverteeren allen Mr. Schilders, hun verder extra
continueeren, met maaken en verkoopen van allerbeste Bansteenen Lakken en Ver-
nissen, superbe witte Rytuig-Lak, gemeendere witte Lakken, zwarte en witte
Vuur-Lakken, Spiritus - Vernissen, Goudvernissen, Lier Vernis, ook fraaije
Vernissen op witte en lichte kleuren, op Behangzels en Schilderyen, Mastix-
Vernissen en gemeendere Vernissen, volgens gewoonen prys. Notitien by gem.
te bekoomen.

Verffabrieken

(gerede / gewreven verven)

- UK en USA liepen voorop (rol platteland in USA)
- verf in bussen: 1848, Van Someren, Rotterdam; 1876, Van Leur, Haarlem; 1883, Vettewinkel; pas daarna meer
- rol export naar koloniën (Semarang, 1865)
- rol giftigheid loodwit (pas na 1880 vaker in bussen)
- tubes voor kunstschilders 1862 (Winsor & Newton; Schoenfeld; Claus & Fritz)

>> deels nieuwe gebruikers:
boeren, schippers, later doe-het-zelf

HH. KUNSTSCHILDERS.
De Ondergeteekende berigt, dat zijn **MAGAZIJN VAN SCHILDERBEHOEFTE**, steeds voorzien is van *Duitsch* en *Engelsch* SCHILDERDOEK, MAHONIJ PANEEL, MAR-DERPENSEELEN, etc. En bij hem **DEPOT** gevestigd is, van **Schilderverwen in Tubes**, uit de beroemde Fabriek van **STEPH. SCHOENFELD**, te Dusseldorp.
L. C. VAN IJPEN,
Droogist, Schiedamschen Dijk, 3-558.
Op *franco* aanvraag zijn **Prijscuranten** verkrijgbaar. (8193)

Zinkwit,
Menie, **Loodwit**, zwarte en groene Verf in **bussen** van 25 E , (732) bij **SOESMAN & Co.**

STOOM-VERFFABRIEK „DE ZOEKER”
P. VISSER D^z
KOOGE^aZAAN (Holland)
GEMALEN-EN GEWREVEN VERVEN
leurselfs
HOUTNABOOTING
EXPORT
AARD- & CHEM. VERVEN.
Stopverf, Plamuur & KRUIJWIT MALERIJ.
EN GROS.
Bruin Oker.

(3) Verhandelars

- Verfwinkels (J.F. Tollens)
- Groothandels in verfwaren (H. Tollens)
- Drogist, chemist, verfwaren (onderzoek Vermande)
- Schilders, met detailhandel (Molijn; Sikkens)
- Handelaars/ importeurs van 'bulkgoederen' zoals indigo, en meekrap (Van Winter)
- Makelaars in verfstoffen

(4) Het cabinet en de collectie

- Unieke verzameling van monsters voor in- en verkoop
- simplicia vooral overgebleven van artsen en apothekers; niet van verhandelaren
- pigmenten, kleurstoffen, siccatieven, beirsmiddelen, harsen, gommen, looistoffen > dus breeder dan de schilder
- Vooral 1802-1832 opbouw firma
- daarnaast verkocht Hafkenscheid oliën en terpentijn e.d.

vervolgonderzoek

- In boek worden de stoffen de collectie in detail beschreven
- vervolgonderzoek naar andere verfhandelaren kan firma Hafkenscheid in perspectief plaatsen
- ook meer onderzoek naar opkomst verfindustrie nodig + verklaringen: urbanisatie, koloniën, gezondheid, internationale concurrentie

Conclusies

- verhandel leverde (eerst) aan schilders
- Later ook steeds meer aan lak- en verffabrieken
- c1830-1850 opkomst vernisfabrieken, pas na 1875 grootschaliger
- vanaf 1880 opkomst verfindustrie > slecht onderzocht
- 1892 Japanlakstory van Van der Burg > zit mooi verhaal in
- Verandering schilderspraktijk grotendeels na 1900, eerst werden andere groepen bediend.

